

חג ראשון של פסח

ט"ו ניסן תשפ"ב

גיליון מורחב

על הגדה של פסח

גיליון מס' 14

מומלץ להדפיס את העלון לקראת שבת

בוגרים ומשפחות יקרות,

אנו שמחים להגיש לפניכם גיליון מורחב של רעיונות לליל הסדר לפי סדר "הגדה של פסח" מאת רבני ישיבת מעלות. מומלץ להדפיס ולעבור על הדברים לפני החג, ולסמן רעיונות שאהבתם. כך תוכלו "להעביר את זה הלאה" לליל הסדר. באהבה ובברכת חג פסח מהודר ושמח לכל משפחות בוגרי הישיבה!

הרב יהושע ויצמן

להפוך מרירות למתיקות

בהגדה של הרב קלישר מובא שהסיבה שמטבילים את המרור בחרוסת היא "להפוך מרירו למתיקו". ביטוי שמובא בהקדמה לזהר הקדוש, האומר שמי שידע להפוך חושך לאור ומרירות למתיקות יזכה להיות בהיכלו של משיח. כך גם יש להבין את סדר ההגדה "מתחיל בגנות ומסיים בשבח". זהו לא סדר כרונולוגי בלבד, אלא זו עבודת ההיפוך של הגנות לשבח והמר למתוק.

הרב קוק בסידורו עולת ראי"ה מסביר על ענין הקטורת, שבתוכה יש גם חלבנה שריחה רע, שישנן שלוש הכנות הנדרשות כדי להפוך את הרע לטוב, כפי שאומר הפסוק (שמות ל, לה): "וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֶחַח מְעֻשָׂה רוּחַ מְמִלָּח טָהוֹר קֹדֵשׁ". וכדי למתק את ליל הסדר (ואת כל השנה כולה) נסביר הדרכות אלו בלשונונו:

א. "ממולח" - לא להקפיד אחד על השני. ממולח מלשון הלחמה ועירוב של הסממנים יחד. על ענין העירוב אומרת הגמרא (עירובין דף מט ע"א): "המקפיד על עירובו אין עירובו עירוב. מה שמו? עירוב שמו!". וכפי שמפרש רש"י: "עירוב שמו - שיהו כולן מעורבין ומרוצין בו שלא ימחה זה בחברו אלא שותפות נוחה ועריבה". עלינו להסיר כל הקפדה ומרירות שעלולים להיות לנו על מישוהו, למחול במחילה שלימה וליצור אחדות ו"שותפות נוחה ועריבה".

ב. "טהור" - להיות עצמי וללא השפעות זרות. הרב אונטרמן, שהיה הרב הראשי השלישי למדינת ישראל, מסביר את הפסוקים בתהלים העוסקים ביחס בין צדיקים לרשעים (א, ג-ד): "...וְהָיָה כְּעָץ שֶׁתּוֹלַע עַל פְּלִי מִים אֲשֶׁר פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְנָלְהוּ לֹא יָבוֹל וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ. לֹא כֵן הָרְשָׁעִים כִּי אִם כַּמָּץ אֲשֶׁר תִּדְפְּנוּ רוּחַ".

הרב מאור כהן

הא לחמא עניא

את תחילתו של ליל הסדר אנו פותחים באמירת "הא לחמא עניא... כל דכפין ייתי ויכול... לשנה הבאה בני חורין בירושלים הבנויה". ידוע הוא סיפור חורבן ירושלים - "על קמצא ובר קמצא" חרבה העיר הקדושה. אותה עיר חרבה כנראה אינה בנויה כיום כדבעי רק בשל העובדה ש"קמצא ובר קמצא" נמצאים עדיין איתנו. והדברים מחייבים הבנה מעמיקה. באותה סעודה מפורסמת סירב האדון להכניס את "בר קמצא" למרות הפצרותיו הרבות. הבושה היתה גדולה, וגדולי ירושלים ישבו שם ולא מיחו. זוהי טעימה קטנה לעובדה שבית שני נחרב בעוון שנאת חינם. המהר"ל מפראג עמד על עומקם של דברים ומבאר שהמשמעות של "קמצא ובר קמצא" הוא התיאור למצב ירושלים דאז. "קמצא" מבטא קומץ, "בר (קמצא)" - מבטא את הנמצאים מחוץ לקומץ. ירושלים של בית שני זו עיר המלאה במפלגות, שאינן מקבלות את האחר. באותה סעודה שממנה התגלגל הכל לא הסכימו ש"בר קמצא" דהיינו מי שמחוץ לקומץ, ממגור X, ייכנס

"החופשיים" הם כמוץ ש"רואה עולם", אך לא זו מעצמו אלא לאן שהרוח נושבת. לעומת העץ שאמנם נטוע במקום אחד אך ידע לאסוף את כל מה שנמצא סביבו - ולהשתמש בו כדי לגדל פרי מתוק. לכן גם הזבל שאיתו מזבלים את העץ נקרא במשנה באופן מפליא ביותר "מתוק" (שביעית ג, א ובברטנורא). היכולת להיות עצמי בנקיות שלימה ובלי לחצים חיצוניים הופכת את עשייתנו בעולם למתוקה.

ג. "קודש" - התכלית. להסתכל קדימה על העתיד והמטרה שלשמה באנו לעולם.

ישנו משל המובא בספר "בן איש חי". שמעתי משל זה מהרב הס חתנו של הרב עטיה זצ"ל, שסבל יסורים קשים, וכשראה שבני משפחתו בוכים מחמת היסורים שהוא עובר סיפר להם כך:

לאחר חטא בת שבע, הביא הקב"ה על דוד המלך יסורים קשים מאוד. כדי להתמודד עם היסורים היתה לדוד המלך טבעת שעליה חרוטות שלוש אותיות: "ג ז י". בכל פעם שתקפו אותו היסורים, היה מסתכל בטבעת, והיסורים היו חולפים.

אין מדובר במופת או מעשה על טבעי. האותיות "ג ז י" הן ראשי תיבות של המילים: "גם זה יעבור". ניתן להמשיל זאת לחייל שתוך כדי מאמץ גדול של טרטורי טירונות חושב כיצד יספר את החוויה הזו לנכדיו. מחשבה זו יכולה להעלות חיוך על פניו של החייל כבר בהוה על אף הקושי הגדול שהוא נתון בו. כך ניתן להבין את ענין הקודש - המבט לעתיד הטוב שמחובר לתכלית שלשמה נבראנו נוסף בנו שמחה והופך את המרירות למתיקות.

נתחזק בשלושה ענינים אלו ונגיש למשפחתנו ליל הסדר של שמחה ומתיקות.

פנימה. כנראה שלא בכדי בית המקדש חרב עדיין, די לראות מה קורה לאומה הישראלית בזמנים של בחירות לשלטון... לגלות הגענו שוב ושוב בגלל שנאה. כל גלות מצרים החלה בשל מכירת השבטים את אחיהם יוסף. ועל קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים.

בפתחה של ההגדה אנו אומרים דווקא בלשון ארמית, את החלק היחידי בהגדה שניתקן לו בבבל, בגלות. ואומרים: בית שני נחרב בגלל שנאת חינם, בגלל שיהודי אחד, קמצא שמו, לא היה מוכן שיהודי אחר יכנס ויאכל בסעודתו. משם הכל התגלגל ובית המקדש נחרב. כתיקון לכך, כל יהודי ויהודי יושב בחג החירות ומודיע לכולם: "כל דכפין ייתי ויאכל" - אין עוד קמצא ובר קמצא, כולנו כאן ביחד. ואז נזכה ל"שנה הבאה בני חורין בירושלים הבנויה".

הגאונים רמזו לנו שתשעה באב תמיד יחול באותו יום שחל בו ליל הסדר. סיבת הגלות וסיבת הגאולה נעוצים אחד בשני! אל הגאולה השלימה נגיע דווקא אם נכריז על שורש הגאולה - אהבת ישראל - "כל דכפין ייתי!"

ליל הסדר הוא מפגש חינוכי בין הורים לילדים. המשנה אומרת (פרק י משנה ד): "מזגו לו כוס שני, וכאן הבן שואל אביו. ואם אין דעת בבן אביו מלמדו: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות". ההבנה הפשוטה היא שהבן צריך לשאול. אין נוסח ברור לשאלה זו, אלא שאם אין בו דעת אביו מלמדו לשאול. והוסיפו חכמים להדגיש את הנוסח עם כל הדוגמאות של "מה נשתנה" הכתוב במשנה. מטרת חיבור נוסח שאלה ארוך ומפורט עם ארבע דוגמאות נועדה ללמד את הבן כיצד שואלים - "מי אמר שהלילה הזה נשתנה מכל הלילות?" על הבן להביא ראיות לכך שלילה זה אכן שונה משאר הלילות. כאן חז"ל מדריכים אותנו לחנך את בנינו כיצד לשאול שאלה מדויקת וטובה.

מכיוון שליל הסדר הוא מפגש חינוכי, גם תשובת השאלה ששואל הבן את אביו מורחבת. לא רק סיפור נס יציאת מצרים מסופר בלילה זה, אלא גם הבלטת הרווח לדורות מנס זה - "מתחיל בגנות ומסיים בשבח". מבליטים לדורות את השינוי הכפול שחל עם היציאה ממצרים, השחרור מעבדות לחירות, וההתנתקות מעבודה זרה לעבודת ה'.

אמנם עיקר החינוך של ליל הסדר הוא לדור הבנים. אך כמובן שגם ההורים זקוקים להדרכה. המדרש המפורסם כנגד ארבעה בנים דיברה תורה, נראה כהדרכה להורים; הורות היא זכות עם אחריות ועם היכולת לקבל שבכל מצב עלי לקבל את ילדיי ולהתייחס בהתאם. רק ה"תם" ו"שאינו יודע לשאול" קשורים להעברת המסר של סיפור יציאת מצרים, כל אחד לפי דרכו והבנתו. הרשע שמתריס כנגד עבודת הקרבן בערב פסח זוכה למענה קשה. זהו הרשע משנה שעברה וצריך להשאיר אותו איתנו. ההורים לא נפטרים מאתגר זה מכיוון שהזכות לגדל ילדים וחינוכם כוללת גם אפשרות כזאת. יש להשאיר בן זה בתוך המשפחה, אך ללא חנופה או ויתור. אמנם "הקהה את שיניו" - אך בתוך המשפחה.

החכם הוא בן אידאלי אך לפעמים אף הוא מציב קשיים. אנו רוצים להתרכז בסיפור יציאת מצרים, אך הוא מתעניין בדבר מה חשוב אחר. זו ברכה שלפעמים מקשה, אך גם במקרה זה תפקיד ההורים להיענות לאתגר.

בדברים אלו חז"ל מדריכים אותנו שהיציאה מעבדות לחרות כוללת בתוכה את הזכות והחובה להעביר מסר לדור הבא - עם כל האתגרים של כל בן ובן לפי אופיו.

ליל הסדר הוא מפגש חינוכי בין הורים לילדים. המשנה אומרת (פרק י משנה ד): "מזגו לו כוס שני, וכאן הבן שואל אביו. ואם אין דעת בבן אביו מלמדו: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות". ההבנה הפשוטה היא שהבן צריך לשאול. אין נוסח ברור לשאלה זו, אלא שאם אין בו דעת אביו מלמדו לשאול. והוסיפו חכמים להדגיש את הנוסח עם כל הדוגמאות של "מה נשתנה" הכתוב במשנה. מטרת חיבור נוסח שאלה ארוך ומפורט עם ארבע דוגמאות נועדה ללמד את הבן כיצד שואלים - "מי אמר שהלילה הזה נשתנה מכל הלילות?" על הבן להביא ראיות לכך שלילה זה אכן שונה משאר הלילות. כאן חז"ל מדריכים אותנו לחנך את בנינו כיצד לשאול שאלה מדויקת וטובה.

מכיוון שליל הסדר הוא מפגש חינוכי, גם תשובת השאלה ששואל הבן את אביו מורחבת. לא רק סיפור נס יציאת מצרים מסופר בלילה זה, אלא גם הבלטת הרווח לדורות מנס זה - "מתחיל בגנות ומסיים בשבח". מבליטים לדורות את השינוי הכפול שחל עם היציאה ממצרים, השחרור מעבדות לחירות, וההתנתקות מעבודה זרה לעבודת ה'.

מרחבים בגאולה / הרב שימי אופיר

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מספין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: רבותי, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית

לאחר שקבעה ההגדה כי "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח", מביאה היא דוגמה לכך: חכמינו המספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה. יש שהסבירו ש"המרבה" אינו רק במילים אלא גם בכמות הנוכחים, ועל כן מתוועדים יחדיו החכמים, וביניהם אפילו רבי אליעזר, שבאופן עקרוני משבח את העצלנים הנשארים בביתם ברגל, וכאן עוזב הוא את ביתו שבלוד לטובת ההתכנסות הגדולה בבני ברק (רש"י סנהדרין לב). ויש הטוענים שהתכנסות זו אצל רבי עקיבא, שאינו זקן המדברים בין חכמים אלה, מהווה חלק מההסתגלות למציאות של בית מקדש חרב, ואופיו של הלילה השתנה מאכילת הפסח בבית המקדש להסבה בבית, בלי קרבן (התוספתא בפ"י מספרת על כינוס דומה שארע בלוד, ושבו עסקו בהלכות הפסח, כלומר הקרבן, כנראה מתוך געגועים ותקוה גדולה לבנין הבית ולשובו של הקרבן).

כיצד מספר רבי אלעזר בן עזריה כל הלילה ביציאת מצרים? הרי הוא הסובר שהפסח נאכל רק עד חצות? מכאן למדו (הגרי"ד סולובייצ'יק ברכות ט) שאמנם העיסוק בפסח ובהלכותיו נעשה עד חצות, אולם לגבי סיפור יציאת מצרים מסכימים כולם שמצוותו כל הלילה, וכל המרבה הרי זה משובח.

נראה שסיפור זה הובא כאן כהקדמה להגדה, שתכל רק בארמי אובד אביו, כדי לספר לנו איך לספר: ברוב עם, כל הלילה. ויותר מכך: לפני שתספר בפועל, דע לך שזו מצווה ללא גבולות, ויש להרבות בה מאד. יתכן אף שסיפור זה לא ארע בליל הסדר, אלא סתם כך באמצע השנה (שפת אמת תר"מ), ובכל זאת הובא כאן, לפני שתפתח בסיפור עצמו, כדי שסיפורך יהיה באופן של ריבוי, "כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח".

רש"י נימק את ריבוי השמחה משנכנס אדר בכך ש"ימי ניסים היו לישראל - פורים ופסח". ואכן המן מבטל את ישראל מלספר ביציאת מצרים בליל ט"ו בניסן, ובשל כך באים בניו, "בני בניו של המן למדו תורה בבני ברק" (גיטין נז), ומכפרים בסיפורם על אותו ביטול. בהמשך "למרבית בשמחה" הם מרבים בסיפור הגאולה "כל אותו הלילה" ("ע"פ חת"ם סופר).

לצאת מגלות לגאולה / הרב מאיר בזק

הפיסקה "ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים... וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח", מגיעה אחרי התשובה הקצרה של "עבדים היינו", בה סיפקנו את הצורך של הילדים הקטנים שלא יכולים להחזיק מעמד זמן רב. כעת אנו עומדים להאריך ולהעמיק בסיפור יציאת מצרים, וכאן מביאה ההגדה מספר קטעים העוסקים בחשיבות הסיפור וההארכה וההעמקה בו לכל אדם ובכל עת.

1. "מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע... והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה". הנה אנו רואים דוגמה חיה לכך ש"אפי' כולנו חכמים... מצווה עלינו לספר... וכל המרבה...".

2. המשנה: "אמר רבי אלעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות וכך".

גם פה מודגשת חשיבות זכירת יציאת מצרים בכל זמן "כל ימי חיך" וכדרשתם של חז"ל במשנה, בימים ובלילות, בעולם הזה ואף בעולם הבא ("להביא לימות המשיח").

3. "כנגד ארבעה בנים דברה תורה". הסיפור הזה חשוב ומתאים לכל אחד (וחשוב להתאים אותו לכל אחד...).

4. מקורה של מצות סיפור יציאת מצרים המיוחדת ללילה זה. "והגדת לבנך - יכול מראש חודש... לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך".

יציאת מצרים פועמת בתוכנו כל השנה, ומחנכת ילדים ומבוגרים כאחד לדרכי יציאה מגלות לגאולה.

"שהרביית הספור היא המצוה והעמקתה היא מצוה מן המובחר, וכיון שהמצוה היא הרבייתו והעמקתו אין לך עוד חכם ונבון שיאמר שילמתי חוקי, באתי בסתר עליון וידעתי כל מסתרי יציאת מצרים עד תכליתם".

(הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, עולת ראיה)

ברוך שומר הבטחתו

"ברוך שומר הבטחתו לישראל, ברוך הוא". במילים אלו אנו משבחים את הקב"ה ששומר את הבטחתו וגאל אותנו לאחר גלות מצרים. יש לשאול מהו השבח המיוחד שאנו משבחים את הקב"ה ששומר את הבטחתו. והלא כך מצופה מכל אדם שיהא "הן שלך הן ולא שלך לאו"? נראה שיש להבחין בין קיום הבטחה לבין "שומר הבטחה". כך אנו אומרים "ברוך שומר הבטחתו". יעקב אבינו חושש שמא יגרום החטא ותבטל שמירתו, ולכן למרות הבטחת ה' הוא מתפלל שהקב"ה יקיים את ההבטחה וישמור עליו. ייתכן לומר שזה ברמה האישית ואפילו לבחיר שבאבות - יעקב אבינו, אך ברמה הלאומית הבטחת ה': "וגם את הגוי אשר יעבוד דן אנוכי" וכן "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" תקויים גם אם עם ישראל הגיעו למ"ט שערי טומאה. זהו תהליך אלוקי שיתקיים על מנת שהמהלך האלוקי יגיע ליעודו ויתקדש שם ה' ברבים. זוכים אנו בדורנו לראות את התגשמות דברי הנביאים לנגד עינינו, וכשם שאנו זוכים לראות אתחלתא דגאולה והמשך תהליכי הגאולה, עלינו לצפות, ליחל ולהאמין שכשם שזכינו לאתחלתא דגאולה נזכה לגאולה השלימה במהרה בימינו אמן!

צא ולמד

"צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ולבן ביקש לעקור את הכל, שנאמר 'ארמי אובד אבי וירד מצרימה'". דרשה זו של בעל ההגדה נראית תמוהה. כיצד ניתן בכלל להשוות את מעשי לבן ליעקב, חמורים ככל שיהיו, למעשיו של פרעה. הרי לבן "בסך הכל" רימה את יעקב בעניני ממון ורכוש. מה לזה ולגזירותיו של פרעה?! האמת היא, שהקושי קיים כבר בתורה. הרי הקישור בין פרעה ללבן איננו חידושו של בעל ההגדה, אלא שבמקרא ביכורים התורה כרכה אותם יחד תוך כדי דיבור בפסוק אחד: "וענית ואמרת לפני ה' א-להיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה..." כשיעקב מעלה את טענותיו מול לבן לאחר מרדפו, משיב לו לבן טענה הנראית טיפשית וחסרת כל היגיון: "הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני, וכל אשר אתה רואה לי הוא!" האם כל שטות שאדם אומר מופיעה אחר כך בפסוקים?! אלא, שלבן מגלה את עומק כוונתו; הוא רואה ביעקב עבד שברח והוא לבן אדונו, ולכן כל מה שיש ליעקב שייך ללבן! לבן כופר ביכולתו של יעקב לנהל אורח חיים עצמאי כבן חורין, בעל משפחה וחיות, ובכך בעצם הוא מקדים את פרעה ששיעבד את בני ישראל, ומכאן מובנת ההקבלה.

בדרשה של פסוקי מקרא בכורים אנו דורשים: "וירד מצרימה - אנוס ע"פ הדיבור". לכאורה יעקב ירד מרצונו, וכפי שמספרת התורה (בראשית מה, כז-כח): "וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אלֵהֶם ויָרָא אֶת הַעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לְשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם. וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד יוֹסֵף בְּנֵי חַי אֵלֶיךָ וְאֶרְאֶנּוּ בְּטָרִם אָמוֹת". אפשר להבין שאמנם יעקב ירד מרצונו, אך זאת בעקבות השתלשלות המאורעות שהביאו את יוסף למצרים. ואם כן יעקב רצה לרדת למצרים עקב הנסיבות שנוצרו באונס. אך בפירוש "העמק דבר" מבאר שאכן יעקב התכוין לרדת למצרים למספר ימים בלבד, וכך ביאר: "אלכה ואראנו - זה הלשון משמעו ראה איזה ימים או עשור", אך הקב"ה אנס אותו לרדת למצרים ולא לחזור מיד לארץ ישראל כפי שמסופר שם (בראשית מו, א-ד): "וַיִּשַׁע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֵא בְּאֶרֶץ שֶׁבַע וַיִּזְבַּח זִבְחִים לְאֱלֹהֵי אָבִיו יַצְחָק. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמָרְאֵת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַנְּיִי. וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי הָאֵל אֱלֹהֵי אָבִיךָ"

וירד מצרימה

אל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרִימָה כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׁימָךְ שָׁם. אֲנֹכִי אֶרְדָּ עִמָּךְ מִצְרִימָה וְאֲנֹכִי אֶעֱלֶךָ גַּם עִלָּה וְיוֹסֵף יִשִּׁית יָדוֹ עַל עֵינֶיךָ". המהר"ל מסביר שהירידה למצרים חייבת להיות באונס ובהכרח, כדי להורות שהגלות והגאולה הם הכרחיים בהתפתחות העולם למגמתו. וכך כתב בספרו מהר"ל (גבורות ה' פרק נ"ד): "וירד מצרימה אנוס על פי הדבור", דע כי ענין יעקב היה כל דבריו שלא במקרה, שאלו היו דבריו של יעקב במקרה, דהיינו הירידה למצרים, היה אם כן הגאולה במקרה והיה עיקר סדר העולם במקרה. שהרי ידוע ומפורסם בודאי כי הגלות והגאולה הוא עיקר מענין העולם וסדר שלו..." (כך גם מסביר המהר"ל את הצורך בכפיית הר כגיגית במעמד הר סיני אע"פ שאמרו "נעשה ונשמע"). השעבוד והגאולה הם תהליך הכרחי בהתפתחות של כל אחד ואחד, של האומה ושל כל העולם כולו!

מביא ה"שפת אמת" בשם סבו ה"חידושי הרי"ם" שהיה צורך בעשר המכות כדי להסיר הקליפה וההסתר מ"עשרה מאמרות" ולעשותן "עשרת הדברות". מה משמעות העניין? בעשרה מאמרות נברא העולם. באמירה, אין קשר ישיר בין בעל האמירה למי שאחר כך מתודע אליה, כמו שניתן לקרוא מאמר של אדם שכתב אותו לפני זמן רב ואף כשבעל המאמר יכול להיות נסתר. כך בבריאת העולם, הכל נברא עפ"י חוקי טבע וכללים. כל דבר למינו, בזמן מיוחד ובאופן מסודר. ובהחלט ניתן לטעות, שכך דרכו של עולם מאז ומעולם, ובורא עולם נעלם. כידוע א-לוקים בגימטריה = הטבע.

אלו עשר המכות

אבל אנחנו מאמינים שיש בורא, מנהיג ומצווה, "הוא אמר והי" ומתוך כך אנחנו משויכים אליו ומחויבים במצוותיו. הראיה לכך נראית לעינינו בזמן שהקב"ה משדד את מערכות הטבע, משנה סדרי בראשית ומוכיח שהוא בעל הכוחות כולם, וגם בריאת העולם בעשרת מאמרותיו, היא יציר כפיו. לכך נועדו בדיוק מכות מצרים, המראות את שליטתו של הקב"ה בכוחות הטבע, ובכוחו לשנותם. מתוך כך אפשר להגיע למפגש ישיר, לדיבור, שבו יש קשר ישיר בין המדבר לבין השומע, ואם כן "עשרת המכות" הן ההכנה ל"עשרת הדברות", שהן בעצם מסירות את הקליפה וההסתר מ"עשרת המאמרות".

"צריך להכיר איך שיעבד מצרים ויציאת מצרים הם הנושאים של שני מיני החיים, חיי ההכנה וחיי התכלית".

(הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, עולת ראיה)

משועבדים - כבני מלכים.

כדי להתרחק מג' יסודות טומאה אלו, נזקקים אנו לג' יסודות הקדושה הבונים את בית ישראל; אמונה בה' - כנגד ע"ז. קדושה - כנגד יצר הרע. ישראליות - כנגד אומות העולם.

אין די בזכירה בלב, אלא צריך לומר את הדברים בפה. וזאת משום שהדיבור מהווה מעין ברית בפועל של ערלת הלב, כשם שברית המילה מהווה כריתת הערלה שבגוף (ר' יעקב סקילי, ע"פ ספר יצירה). האמירה בפה מוציאה לפועל את הנאמן בלב, וכדי להוציא אותנו מטומאת מצרים ולהעלותנו לקדושת ישראל יש צורך בברית הלב.

"רְבֹן גְּמִילָאֵל הִיָּה אֹמֵר, כָּל שְׁלֵא אֲמַר שְׁלֵשָׁה דְּכָרִים אֵלּוּ בְּפִסְחָא לֹא יֵצֵא יְדֵי חוּבְתוֹ, וְאֵלּוּ הֵן: פֶּסַח, מִצֵּה וּמְרוֹר."

המהרש"א במסכת פסחים (דף קטז עמ' ב) עומד על התמיהה שיש בדברי רבן גמליאל אלו, שכן לא מצאנו שום מצווה שיש צורך שיאמר האדם על שם מה הוא מקיים את המצווה. די בברכה שטרם המצווה כדי לכוון את לב האדם, ומדוע יש כאן צורך באמירה?

נראה כי יש להסביר בהשראת דברי המהרש"א שם, כי ג' מצוות אלו יש בהם הרחקה מטומאת מצרים שרק בזכותה יכולנו לצאת משם; אכילת קרבן פסח - יציאה מטומאת עבודה זרה של מצרים שהוא הטלה. מצה - הרחקה מיצר הרע שהוא החמץ. ומרור - יציאה מהעמים ועמידה כבני חורין שאינם

אנחנו יצאנו ממצרים / הרב שימי אופיר

מבין: לפני זה זכיתי בשל היציאה ממצרים, אז בעצם גם אני חלק מאותו סיפור גדול והמשך שלו. אותו תהליך עוברים אנחנו בליל הסדר, בלי פירות ביכורים ובלי מקדש. אנו מבינים שכל הקורות אותנו, כעם וכיחידים, הוא חלק מהמהלך הגדול של יציאת מצרים: עשה ה' לי בצאתי ממצרים, ואותנו הוציא משם - לתת לנו את הארץ. זה מה שאנו "מגידי" לבנינו; "ביום ההוא", "מחר", בהווה שלנו שנראה כמנותק מאותה יציאה גדולה. בלילה זה אנו ממש יוצאים, בגופנו המסב בארץ ישראל ובנפשנו בת החורין, מ"עבדים היינו", מהפתיחה בגנות, אל הסיום בשבח. זה קרה לנו ממש עכשיו - יצאנו ממצרים!

החח"ם סופר עונה על השאלה, מדוע אין ברכה על ההגדה? תשובה מפליאה: ברכת "אשר גאלנו", אותה נברך מיד, היא הברכה על ההגדה, אלא שלא ניתן לברך כל עוד אנו אסורים במצרים. כעת, כשהגענו הערב לשלב בו אנו בני חורין ממש - רק כעת אנו יכולים לברך: אשר גאלנו. קודם לא היינו גאולים, כעת, בדיוק כמביא הביכורים, יצאנו ממצרים.

"בְּכָל דּוֹר וָדוֹר חַיֵּב אָדָם לְרַאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִילוֹ הוּא יֹצֵא מִמִּצְרַיִם, שְׁנֵאָמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעֵבֶר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְצֵאתִי מִמִּצְרַיִם. לֹא אֶת אַבְוֹתֵינוּ בְּלֶבֶד גָּאֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲלֵא אִף אוֹתָנוּ גָּאֵל עָמָהּ, שְׁנֵאָמַר: וְאוֹתָנוּ הוֹצֵיא מִשָּׁם, לְמַעַן הָבִיא אֶתְנוּ, לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם."

אנחנו כבר ממש בסיומו של המגיד. עיקרו של המגיד היה מקרא הביכורים, בו מגולל האיש הישראלי המביא ביכוריו למקדש את סיפורו של עם ישראל מראשיתו: "ארמי אובד אבי, וירד מצרימה". עוד מעט נסכם ונהלל לה' על גאולתנו ועל פדות נפשנו. רגע אחד לפני ההודיה אנו מכירים בתהליך שקרה לנו, היום, בליל סדר זה. גירסתנו היא "חייב אדם לראות את עצמו". אנו מתבוננים בעצמנו, ולפתע רואים ומגלים שבעצם גם אנו יצאנו ממצרים. זה בדיוק מה שקורה למביא הביכורים. הוא בסך הכל קטף את יבול פירותיו הראשון והביאו כתודה לבית ה', אך בקראו את מקרא הביכורים מתבהרת לו ההבנה שגם הוא חלק מאותו סיפור היסטורי. הפרי אותו הביא עכשיו אל המקדש קשור בעבותות חזקים ליציאת מצרים. הוא

להפנים ולהלל / הרב מאיר בזק

"בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו... לפיכך אנחנו חייבים להודות ולהלל". אחרי החלק העיוני בו סיפרנו את הסיפור של עמנו ועיינו בו בפירוט, מגיע החלק הרגשי של ההלל וההודאה. אנו מצפים ממי שסיפר, האריך והעמיק ביציאת מצרים שיגיע להזדהות והפנמה של מה שעבר על עמו שהוא חלק ממנו. "כאילו הוא יצא ממצרים" מתוך מצב נפשי זה בוקעת ועולה מאליה התחושה "לפיכך אנו חייבים להודות, להלל, לשבח, לפאר, לרומם וכו' למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים הללו"... ולכן כאן גם מופיעים שני הפרקים הראשונים מ"הלל המצרי" - "הללויה הללו עבדי ה'"... ו"בצאת ישראל ממצרים" - בסיומו של הלל בברכה מתוך לב מלא תודה "ברוך אתה ה'... אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים..."

"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" - בכח הזרע הנטוי, להוציא אל הפועל את רוממות המעלה מעט מעט בכל דור ודור, חייב כל אחד להשלים, להשיג ולהרגיש את חלקו בשלמות המעלה, השייך לערכו ולדורו, המגיע לו מיציאת מצרים."

(הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, עולת ראיה)

שרציחה וגניבה הם חורבן העולם וכדומה, לכן אסרה התורה לעשות כן, אבל האמת הוא להפך, שמצד הנהגת העולם היה יכול להיות ההיפך, שרציחה וגניבה הם יהיו קיום העולם, ואך מפני שהקב"ה הסתכל בתורה, וחוק התורה הוא שדברים אלו אסורים המה, ברא את העולם באופן זה שהנהגתו היא שחורבן העולם יהיה אם ירצחו ויגנבו וכדומה.

והגרי"ד זצ"ל הוסיף עפ"ז, דהנה מצינו במצוות שהם לזכר יציאת מצרים, ולכאורה הדבר הוא שמפני שהיה יציאת מצרים לכן נצטוונו במצוות לזכר בהם את יציאת מצרים. אבל האמת היא להיפך, שמפני שמצוות אלו צריכות להיות זכר ליציאת מצרים, לכן הוא דהיה יציאת מצרים והבן זאת..."

ובאמת גם הרמב"ן (שם בפס' טז) מודה שבעומק זה כך: "ועל דרך האמת מה שאמר הכתוב בעבור זה עשה ה' לי, כי כמו זה אלי ואנוהו, יאמר כי בעבור שמו וכבודו עשה עמנו והוציאנו ממצרים..."

איננו עובדים את ה' כי יצאנו ממצרים, אלא יצאנו ממצרים כדי לעבוד את ה'.

בליל הסדר אנחנו מצביעים לילדים באצבע על המצה והמרור המונחים לפנינו ומלמדים אותם: "בעבור זה" יש כאן יסוד גדול בחינוך לאמונה, והוא שהמצאות שאנחנו פוגשים ורואים בעיניים איננה הגורם והסיבה לאיך שאנחנו אמורים להתנהג אלא להיפך - היא תוצאה של תורה ושל עבודת ה'.

"וְהִגְדַּתְךָ לְבָנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מֵמִצְרָיִם" (שמות יג, ח).

הרמב"ן פירש: "בעבור זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרים, וכן והודעת להם את הדרך ילכו בה, ורבים כן. יאמר, כי בעבור זה שעשה ה' לי בצאתי ממצרים אני עובד את העבודה הזאת", והיינו שהעבודה היא תוצאה של יציאת מצרים.

האבן עזרא, לעומתו, פירש הפוך: "בעבור זה. אמר רבי מרינוס פ' בעבור זה, היה ראוי להיותו הפוך זה בעבור שעשה ה' לי. והביא רבים כמוהו לדעתו. ולפי דעתי, אין אחד מהם נכון, כי איך נהפוך דברי אלהים חיים. **וטעם הפסוק הפך מחשבתו, כי אין אנו אוכלים מצות בעבור זה, רק פ' 'בעבור זה', בעבור זאת העבודה שהוא אכילת המצה ולא יאכל חמץ שהוא תחלת המצוות שצוה לנו השם עשה לנו השם אותות עד שהוציאנו ממצרים.** והטעם לא הוציאנו ממצרים רק לעבדו, ככתוב בהוציאך את העם ממצרים תעבדו את הא-להים על ההר הזה".

את הרעיון הזה שהעבודה היא הסיבה ויציאת מצרים היא התוצאה ביאר הרב יצחק זאב הלוי סולובייצ'יק במתק לשונו (חיידושי הגרי"ז סימן קצ): "איתא בבראשית רבה דהקב"ה הסתכל באורייתא וברא עלמא ע"ש, ואמר הגר"ה זצ"ל דהנה אנו רואים שכל חוקי התורה מתאימים להנהגת העולם, כמו לא תרצח ולא תגנב, שרציחה וגניבה הם חורבן העולם, וכמו"כ מאכלות אסורות דאיתא ברמב"ם שהם מזיקים לבריאות האדם, ולכאורה הדבר הוא שמכיון

להסיר את הרע הרב מרדכי פרומר

מובא בגמרא כי אין הקב"ה שמח במפלתו של רשעים (מגילה דף י ע"ב): "ואמר רבי יוחנן: מאי דכתיב: ולא קרב זה אל זה כל הלילה - בקשו מלאכי השרת לומר שירה, אמר הקב"ה: מעשה ידי טובעין ביים ואתם אומרים שירה? וקשה, אם כן איך אמרו משה וישראל שירה, ואיך אנו קורין בכל יום את שירת הים, והלילה מבקשים שפוך חמתך? ומדויק לפי לשון הגמרא בענין זה (סנהדרין דף לט ע"ב): "אותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה..." והיינו **רק באותה שעה** לבד לא הניחם הקב"ה, מפני שאז היתה הטביעה ממש, אולם בהמשך מותר ומצווה לומר שירה. ועוד, הקב"ה והמלאכים אינם בסכנה, ולא סבלו מרשעי מצרים, לכן אין ראוי להם לשיר, אולם בני ישראל שהיו בסכנת ההטבעה ביים סוף וסבלו מעינוי מצרים, להם ראוי לומר שירה, ואף אנו יכולים לדרוש "שפוך חמתך!".

ועוד, אין לומר שירה על מפלת מצרים לשם זלזול והנאה ממותם של המצריים, אלא לשירה יש להיאמר מתוך הודאה ושמחה על הצלת בני ישראל. התכלית והעיקר הם הצלת ישראל ולא מפלת מצרים. זו אינה מטרה, אלא רק אמצעי - הסרת הרע למען הופעת וקיום הטוב.

"החיים מתעטרים בשני כחותיהם, כח העבדות וכח החירות".

(הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, עולת ראיה)

הרב מרדכי פרומר

בין יחיד לציבור

רב ששת סובר, כי אין שוחטין הפסח על היחיד. ולכן הוא כקרבן ציבור - פסח אתי בכינופאי! יסוד הספק אם קרבן פסח נחשב לקרבן יחיד או שהוא קרבן ציבור, נובע מאופיו המיוחד. מחד, הפסח מובא מכספת של היחידים וע"י היחידים המנויים, נשחט למנויים ונאכל רק לחברי החבורה כיחידים, ולא כקרבנות ציבור המובאים משקלי הציבור ע"י הכהנים שליחי הציבור. מאידך, האירוע מתקיים במעמד כל ישראל, מובא בכינופאי ע"י כל ישראל, ולכן ייתכן ויש לו דין קרבן ציבור.

הגמרא אומרת (פסחים דף צא ע"א): "ת"ר: מנין שאין שוחטין את הפסח על היחיד, ת"ל: 'לא תוכל לזבח את הפסח באחד', דברי רבי יהודה". אמנם כל יחיד חייב להימנות על הפסח, אך הפסח נאכל במכסת נפשות, בחבורה ובמשפחה, ולא ע"י היחיד. זאת מכיוון שעיקר יציאת מצרים היא להופיע את האומה הישראלית כולה; "והייתם לי ממלכת כהנים". התורה לא ניתנה ליחידים אלא לציבור, להופעה ציבורית כללית של אומה החיה חיים ארציים ומחברת אותם כממלכה אל רעיונות אלוקיים שמימיים, "ממלכת - כהנים". אולם לא ניתן ליצור ציבור ללא אוסף של יחידים - של אנשים המבינים ענין ולוקחים אחריות על הרוח היהודית. ולכן, יש סוברים שהפסח נשחט על היחיד - "ורבי יוסי אומר: יחיד ויכול לאכלו - שוחטין עליו". יש מפרשים שדי אם יכול לאכול כזית בלבד, והרמב"ם נקט שיכול לאכול לבדו את כל הקרבן. מכל מקום יש משמעות ליחיד, שכן אוסף של יחידים מביני ענין, אוכלי פסח ושואפי חירות נדרשים ונצרכים כדי לבנות אומה שלימה. לפיכך הפסח הוא הקרבן המשלב בין היחיד לבין הציבור. שנזכה לשנה הבאה לאכול מן הפסחים!